

Oponentský posudek na dizertační práci Mgr. Jakuba Homolky *Patočka a modernita*

Oponent: doc. Martin Cajthaml, dr. phil.

Předložená dizertační práce si klade za cíl „vyložit, jakým způsobem je v díle českého filosofa Jana Patočky uchopen problém ‚modernity‘, a to s důrazem na filosofův dialog s myšlením německého sociologa Maxe Webera.“ (s. 1) Práce je členěna do tří kapitol. První se věnuje historii a současnému stavu Patočkovy písemné pozůstalosti, jejímu vydávání a interpretačním výzvám, které Patočkovu dílo přináší. Druhá kapitola vymezuje kontext, v němž Patočkovu dílo získává význam pro historickou sociologii, z jejíž perspektivy je práce psána. Třetí kapitola přináší interpretaci jedné facety Patočkova myšlení, a sice jeho interpretaci modernity. Tato kapitola je nejrozsáhlejší a představuje Homolkův vlastní badatelský vklad. Ten spočívá jednak v tom, že dokládá vliv některých základních myšlenek, konceptů a metafor Maxe Webera na Patočkovu promyšlení problematiky moderní doby a fenoménu modernity vůbec, jednak v interpretaci Patočkova pojetí modernity z perspektivy, kterou Weberovy koncepty a metafory otvírají.

Takto koncipovaná práce má dvě úskalí. Prvním je to, že práce o Patočkovi má vznikat na půdě historické sociologie, a ne filosofie. Druhým úskalím je volba weberovského motivu v Patočkově díle, který se na první pohled nezdá být dostatečně nosný na to, aby na něm mohla být postavena celá dizertační práce. Autor si obě úskalí uvědomuje (s. 8). Práci lze číst jako pokus obě úskalí překonat. Obtíži spočívající ve volbě sociologického přístupu čelí výklad druhé kapitoly, nosnost a interpretační plodnost weberovského motivu se snaží prokázat kapitola třetí.

První, úvodní kapitola nazvaná „Patočkovu dílo na počátku 21. Století: Pozůstalost – vydávání – interpretace“ je faktograficky bohatá, přehledně psaná a logicky členěná. Jako celek představuje záslušnou syntézu otázek spojených s pozůstalostí, vydáváním a interpretací Patočkova díla. Kapitola je svým rozsahem přiměřená funkci, kterou má v rámci celku práce plnit. Vytknout tu lze jen drobnosti: 1) věta „...v roce 1945 opět začal učit na Univerzitě Karlově, od roku 1946 působil také na univerzitě v Brně...“ (s. 18) zní pragocentricky. Vhodnější by bylo „...v roce 1945 opět začal učit na Univerzitě Karlově v Praze, od roku 1946 působil také na Masarykově Univerzitě v Brně...“; 2) mezi italskými vydáními by bylo vhodné zmínit překlady přednášky z r. 1973 *Platón a Evropa* (PATOČKA, J. Platone e l'Europa, a cura di G. REALE, přel. M. CAJTHAML a G. GIRGENTI. Milano : Vita e Pensiero, 1997; 2 vyd.: Milano : Vita e Pensiero, 1999. 347 s.) a poválečných přednášek o Sókratovi (PATOČKA, J. Socrate, a cura di G. GIRGENTI e M. CAJTHAML, přel. M. CAJTHAML. Milano : Rusconi 1999.; 2 vyd.: Milano: Bompiani, 2003, 502 s.).

Cílem druhé kapitoly je vysvětlit, jak Patočkovu dílo souvisí s historickou sociologií, z jejíž perspektivy je práce psána. Autor pne široký oblouk od zakladatelů sociologie (zejména M. Weber) až k některým jejím současným představitelům (S.N. Eisenstadt, J.P. Arnason), aniž by se dopouštěl přílišných zjednodušení nebo se ztrácel v jednotlivostech. Z výkladu přitom jasně vysvítá, v čem a proč může být Patočkovu dílo pro historickou sociologii inspirativní. Vedle fenomenologického pojmu světa jsou to zejména úvahy o „nadcivilizaci“ ze spisů z padesátých let. Autor ukazuje, proč jsou tyto motivy Patočkova myšlení zajímavé pro tzv. „civilizační analýzu“ J.P. Arnasona. Autorovi se tak v této kapitole

daří vysvětlit, proč práce o Patočkovi vzniká na poli historické sociologie, a úspěšně tak překonává první výše zmíněné úskalí, které plyne z původního vymezení práce. Kapitola je psána zasvěceně, jasně a srozumitelně. Kriticky bych vytkl jen to, že výklad pracuje (s. 60 nn.) s důležitým pojmem „civilizační dimenze“, který na s. 60, kde je zaveden, není dostatečně jasně vymezen či osvětlen.

Rovněž třetí, nejrozsáhlejší a badatelsky nejpůvodnější kapitola je psána jasně, srozumitelně a je logicky strukturována do tří podkapitol. Autor v ní jednak sleduje a dokládá weberovskou inspiraci Patočkova pojetí modernity (druhá podkapitola), jednak se ptá, je-li v Patočkových očích modernita pouze úpadková (třetí podkapitola). Doložení přítomnosti weberovského motivu v druhé podkapitole je přesvědčivé. To je samo o sobě důležitým příspěvkem k patočkovským bádáním, protože tomuto motivu dosud nebyla věnována patřičná pozornost. Autorovi se však navíc daří prostřednictvím Weberových koncepcí (komplexně pojatá racionalizace jako základní směřování modernity) a metafor („odkouzlení světa“, „ocelová klec“) přesvědčivě a srozumitelně interpretovat řadu Patočkových úvah a soudů o modernitě. Dodejme, že v této podkapitole autor prokazuje svou suverénní znalost celku Patočkova díla. To, že se v Patočkově díle výborně orientuje, naznačovala ovšem už kapitola první.

Odpověď na otázku, je-li pro Patočku modernita pouze úpadkovým kulturně-civilizačním fenoménem, kterou se práce uzavírá, si autor připravuje v první části třetí kapitoly objasněním Patočkova pojetí „duchovního člověka“ a existenciálního obratu. Správně totiž rozpoznává, že z nich vyrůstá Patočkovo specifické pojetí dějinnosti člověka, smyslu dějin, jakož i pojetí evropských duchovních dějin jako dějin péče o duši. Správně také zdůrazňuje, že jedině na tomto pozadí je možné porozumět tomu, jak sám Patočka přemýšlel o „úpadkovosti“ moderní doby. Autor také zcela správně a erudovaně interpretuje Patočkovu odpověď na výše uvedenou otázku, když v závěrečné části třetí kapitoly vymezuje čtyři různé artikulace této odpovědi, které Patočka na tuto otázku postupně dával („současná filosofie“, „moderantismus“, moderní „inteligence“, „solidarita otřesených“). Právě při odpovědi na tuto závěrečnou otázku, jíž práce myšlenkově kulminuje, se ukazuje plodnost interpretačního přístupu, který autor zvolil, tzn. interpretovat Patočkovo pojetí modernity z perspektivy Weberových konceptů a metafor. K třetí kapitole nemám kritické námitky.

Práce jako celek je psána bezchybnou a kultivovanou češtinou. Obsahuje minimum překlepů. Po didaktické stránce bych zvláště vyzdvihl to, že čtenář nikde netápe. Vždy je jasné, proč je pojednávána ta či ona otázka, v čem se navazuje na předchozí a kam výklad směřuje. K čtivosti práce také přispívá autorovo rozhodnutí neuvádět delší citace z Patočkova díla, ale Patočkovy myšlenky parafrázovat. Patočkovy myšlenky, které jsou téměř vždy podnětné a hluboké, často jsou ale ve své původní podobě vyjádřeny v gramaticky a lexikálně obtížných větách, jsou v Homolkově práci vyjádřeny jasně a srozumitelně.

Práci jako celek hodnotím jako vynikající (A na škále A-F, 1 na škále 1-4) a vřele ji doporučuji k obhajobě.

Jako téma pro diskuzi při obhajobě navrhuji, aby se dizertant pokusil rozvinout dvě otázky. První z nich je otázka, do jaké míry Patočka, na rozdíl například od Husserla, ve svém pojetí evropských duchovních dějin skutečně překonává eurocentrismus. Dizertant správně postřehl, že v některých pozdějších textech (např. Evropa a doba poevropská) Patočka překračuje evropocentrické stanovisko (s. 124, 155) v tom, že odmítá vykládat celek lidských z dějin kategoriemi převzatými z evropských duchovních dějin, že zdůrazňuje pluralitu „duchovních historických substancí“, atd. Na druhé straně

ovšem v textech zhruba z téže doby (Platón a Evropa) a zřejmě i doby pozdější (Kacířské eseje) přichází s koncepcí dějinnosti, která je evropocentrická v tom, že ve svých důsledcích mimoevropským kulturám a civilizacím dějinnost ve vlastním smyslu upírá (dějiny vznikají společným vznikem filosofie a politiky v antickém Řecku, dědicem této jediné skutečně dějinné životní formy, která následně spoluformuje etické a politické ideály římského světa, je křesťanská Evropa, tato dějinná životní forma upadá během renesance a osvícenství atd.). Jsou-li evropské duchovní dějiny dějinami péče o duši a je-li jediné tato životní forma vskutku dějinná, pak se lze sotva vyhnout závěru, že mimoevropských svět je světem nedějinným, případně před-dějinným. Není tedy Patočkovy poslední slovo k otázce duchovních dějin Evropy spíše evropocentrické? Pokud soudí dizertant, že ne, nechť to zdůvodní.

Druhá otázka: dizertant se pokusil velmi zdařile představit Patočkovy pojetí modernity. Z vlastní práce ale není zřejmé, existují-li některé aspekty Patočkova myšlení, které se mu jeví jako problematické. Jsou takové?

doc. Martin Cajthaml, dr. phil.

V Olomouci, 30.11.2015